Alleen voor intern gebruik!

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

Landbouw-economische aspecten van de aanleg van rijksweg 15 (A18), volgens twee trace's, ten zuiden van Boekelo

20
224 b

Ir. K.M. Dekker

LANDBOUW-ECONOMISCHE ASPECTEN VAN DE AANLEG VAN RIJKSWEG 15 (A18), VOLGENS TWEE TRACE'S, TEN ZUIDEN VAN BOEKELO

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT DEN HAAG
24 APR. 1989
BIBLIOTHEEK
L 20-224 B

APRIL 1989

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT, DEN HAAG

228217

INHOUD

		Blz.
1	Aanleiding, onderzoekvragen, uitwerkingen	5
	1.1 Aanleiding tot het onderzoek	5
	1.2 Onderzoekvragen	5
	1.3 Uitwerking	5
2	Structurele kenmerken van agrarische bedrijven in het gebied van onderzoek, de gemeente Enschede en de provincie Overijssel	7
	2.1 De bedrijven in het gebied van onderzoek	7
	2.2 De bedrijven tegen de achtergrond van de gemeente Enschede en de provincie Overijssel	8
3	De bedrijven tegen een achtergrond van enkele bedrijfseconomische kengetallen	9
4	De mogelijke invloed van de wegtrace's op de betrokken bedrijven	10
	4.1 Algemeen	10
	4.2 Het vastgestelde trace en het variant-trace	10
5	Slotbeschouwing	15
	Literatuur	18
	Kaarten 1 t/m 8	19 e.v.

1. Aanleiding, onderzoekvragen, uitwerking.

1.1 Aanleiding tot het onderzoek.

Aanleiding tot het onderzoek is de afweging van belangen ten behoeve van de vaststelling van een trace voor RW15 (A18) in een gebied ten zuiden van de plaats Boekelo in de gemeente Enschede. Door de Minister van Verkeer en Waterstaat is een trace vastgesteld. In overleg met het agrarische bedrijfsleven, vertegenwoordigd door Stawel (Stichting Agrarisch Welzijn), is door de gemeente Enschede een alternatief trace ontwikkeld.

Bij de afweging spelen de belangen van de in het betreffende gebied gelegen agrarische bedrijven een rol, met name de toekomstige exploitatiemogelijkheden bij de twee trace-varianten. Daartoe hebben de gemeente Enschede - met name de Bouwdienst - en Rijkswaterstaat het Landbouw-Economisch Instituut benaderd voor een beperkt onderzoek.

1.2 Onderzoekvragen.

Opdrachtgevers hebben het LEI verzocht inzicht te willen geven in de gevolgen van de aanleg van genoemde Rijksweg voor de toekomstmogelijkheden van de in het betrokken gebied liggende agrarische bedrijven. Zowel voor het in 1977 vastgestelde trace als voor de door de gemeente Enschede ontwikkelde variant. Ter vergelijking zou bovendien aandacht moeten worden besteed aan een situatie waarin de aanleg van deze Rijksweg achterwege zou blijven,de zogenaamde nul-variant.

De te beantwoorden vragen kunnen als volgt worden geformuleerd:
- Wat zijn de toekomstmogelijkheden van deze bedrijven?
- Welke gevolgen zullen de onderscheiden trace's hebben voor de structuur van de betrokken bedrijven?
- In welke zin worden die toekomstmogelijkheden door de trace's beinvloed?

Bij de kontakten over de uitvoering van dit onderzoek is door het LEI naar voren gebracht, dat geen absolute cijfers over de te verwachten rentabiliteits- of inkomensontwikkeling per bedrijf in dit rapport zullen worden opgenomen. De konklusies zullen een overwegend indicatief en kwalitatief karakter hebben.

1.3 Uitwerking.

Ten behoeve van dit onderzoek zijn begin maart 1989 gesprekken gevoerd met een vertegenwoordiger van de opdrachtgevers en met een vertegenwoordiger van de Stawel. Bovendien zijn gesprekken gevoerd met zeven bedrijfshoofden van agrarische bedrijven, liggend in een gebied dat wordt begrensd door de Boekelosestraat, de Haaksbergerstraat en de Oude Deldenerweg, alsmede de spoorlijn Boekelo-Haaksbergen. De bedrijfsgebouwen van zes van deze bedrijven liggen tussen de Rutbekerveldweg en de Haaksbergerstraat. De ligging van de bedrijven is enigszins provisorisch aangegeven op de kaarten 1 tot en met 7, waarop bovendien het vastgestelde en het alternatieve trace zijn ingetekend. De bedrijven zullen in dit rapport worden aangegeven met de nummers van de kaarten waarop ze zijn ingetekend.

Alle betrokken bedrijfshoofden hebben er mee ingestemd dat ten behoeve van dit onderzoek gebruik kan worden gemaakt van de door hen verstrekte bedrijfsgegevens ten behoeve van de jaarlijkse landbouw-(mei)telling. Daarnaast is gebruik gemaakt van de meitellinggegevens voor de gehele gemeente Enschede en de provincie Overijssel. Met het oog op een inzicht in de toekomstmogelijkheden van de bedrijven worden ze geplaatst tegen een achtergrond van bedrijven van vergelijkbare omvang in het LEI-boekhoudnet over het boekjaar 1986/87 en van de gemiddelde resultaten over het boekjaar 1987/88 van enkele bedrijven in Twente.

2. Structurele kenmerken van agrarische bedrijven in het gebied van onderzoek, de gemeente Enschede en de provincie Overijssel.

2.1 De bedrijven in het gebied van onderzoek.

Hieronder worden enkele kenmerken van de individuele bedrijven vermeld, die ten dele ontleend zijn aan de meitelling 1988.

Bedrijf nr.	1	2	3	4	5	6	7
Oppervlakte in ha	24.5	9.9	20.9	49.9	19.3	24.2	67.0
Waarvan op de kaart	18.5	9.9	20.9	27.5	14.5	16.5	28.0
Produktieomvang in sbe [1])	162	31	100	296	164	162	327

De bedrijven 1 en 4 t/m 7 zijn te beschouwen als hoofdberoepsbedrijven, in die zin dat het bedrijfshoofd zijn volledige arbeidstijd in het bedrijf heeft gestoken. De bedrijven 2 en 3 zijn tevens loonwerkbedrijf, waarbij de agrarische bedrijfsvoering als een bron van neveninkomsten kan worden beschouwd. Bedrijf 7 is een deel van twee bedrijven, die als een eenheid worden gevoerd. Het andere bedrijf ligt aan de oostkant van de stad Enschede; daar wordt het melkvee gehouden. Op het bedrijf in het gebied van onderzoek worden mestrundvee en jongvee aangehouden. De oppervlakte van dit bedrijf is 28 ha, de produktieomvang is niet afzonderlijk vastgesteld.

Uit de oppervlaktegegevens blijkt dat een aantal bedrijven grond in gebruik heeft buiten het gebied van onderzoek. Dat kunnen gronden zijn op vrij grote afstand, welke worden gebruikt voor voederwinning - o.a. snijmais - of voor het weiden in de zomermaanden van het jongvee. Sommige van de bedrijven blijken van elders - in de gemeente Enschede - afkomstig te zijn. Het komt nog al eens voor dat bij een verhuizing een deel van het vroegere bedrijf wordt aangehouden. Door de afstand zijn die gronden in ieder geval niet geschikt voor het weiden van het melkvee.

In april 1984 zag de Beschikking Superheffing het licht. Dat betekende een beperking, per individueel bedrijf, van de aan de fabriek af te leveren hoeveelheid melk. In zijn algemeenheid is de hoeveelheid melk die zonder heffing aan de fabriek mag worden geleverd gebaseerd op de levering in het jaar 1983/'84. De korting daarop bedroeg in het eerste jaar 8,65%; in de jaren daarna volgden verdere kortingen tot in totaal 18% per 1 april 1988. Dat betekende dat een deel van de melkveestapel moest worden opgeruimd. Omdat het voordeliger was de minst produktieve dieren op te ruimen steeg de gemiddelde melkgift per koe. Zowel superheffing als stijgende melkgift per koe betekende voor de melkveebedrijven een flinke daling van het aantal melkkoeien. Die daling zal hoogstwaarschijnlijk meer dan 20% bedragen. Er is dan ook minder jongvee nodig om de melkveestapel te kunnen vervangen. Wanneer er verder op de bedrijven niets zou zijn gebeurd, zou onder invloed van de produktiebeperking in de melkveehouderij de omvang van de betrokken bedrijven, gemeten in sbe, beduidend zijn verminderd.

---

[1] Sbe (standaardbedrijfseenheden) zijn verhoudingsgetallen die een beoordeling mogelijk maken van de omvang van het gehele bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen. Deze verhoudingsgetallen zijn gebaseerd op de hoogte van de faktorkosten (nettopacht, arbeid en rente) per hectare of per dier, bij een doelmatige bedrijfsvoering.

Een vergelijking van de produktieomvang in sbe in 1988 met 1984, ontleend aan de meitellingsgegevens van de in het onderzoekgebied gelegen melkveebedrijven, leert dat op drie van de vier bedrijven van enige teruggang geen sprake is. Dat betekent dat deze bedrijven andere wegen hebben gezocht om de verloren gegane produktiecapaciteit te compenseren. Dat kan bijvoorbeeld zijn het aanhouden van meer jongvee (voor de verkoop) of het verbouwen van een akkerbouwgewas. Een van de bedrijven heeft thans elders grond met melkleveringsrechten aangekocht. Deze ontwikkelingen wijzen erop dat de agrarische bedrijfshoofden hun bedrijven willen voortzetten.Ook de ontwikkelingen op de andere bedrijven wijzen daarop. Door de gevoerde gesprekken wordt deze indruk bevestigd.

2.2 De bedrijven tegen de achtergrond van de gemeente Enschede en de provincie Overijssel.

Volgens mededelingen van de betrokken agrariers komt in de gemeente Enschede veel versnipperd grondgebruik voor; dat zou te maken kunnen hebben met grondonttrekkingen en verplaatsingen van bedrijven tengevolge van bv. stadsuitbreiding. Het voorkomen van dit versnipperde grondgebruik lijkt te worden bevestigd door het volgende. Van het aantal agrarische bedrijven in de gemeente Enschede volgens de meitelling 1988, behoort 33%, een derde dus, tot de categorie niet-hoofdberoepsbedrijven. In de gehele provincie Overijssel is dat 21%. Hoofdberoepsbedrijven zijn bedrijven waar het bedrijfshoofd tenminste de helft van zijn arbeidstijd in steekt. Ook in het gebied van onderzoek liggen verspreid stukjes grond die eigendom zijn van anderen dan de zeven bedrijfshoofden. Sommige van die stukjes worden in bruikleen gegeven aan agrarische bedrijven. Gelet op de belangstelling die verschillende bedrijfshoofden blijken te hebben voor bedrijfsvergroting of toevoeging van naastliggende percelen aan hun bedrijfskavels en rekening houdend met de ingreep door de aanleg van een Rijksweg zouden dergelijke stukken cultuurgrond een nuttige rol kunnen vervullen.

Welke plaats nemen nu de bedrijven in het onderzoekgebied in ten opzichte van een groter geheel? Om daar een indruk van te krijgen volgen hieronder enkele aan de meitelling 1988 ontleende gegevens over de agrarische bedrijven in de gemeente Enschede en de provincie Overijssel. Het betreft hoofdberoepsbedrijven.

Produktieomvang in sbe:	< 70	70-130	130-190	>=190
Percentage bedrijven				
gem. Enschede	26	21	20	33
prov. Overijssel	22	22	24	32

De vier melkveebedrijven in het gebied (nrs 1,4,5,6) zijn alle groter dan 130 sbe. Gelet op bovenstaande percentages kan worden gekonkludeerd dat tenminste de helft van de bedrijven in zowel gemeente als provincie een geringer omvang heeft. Dat is al een belangrijke aanwijzing voor de kans op continuiteit van de betrokken bedrijven.

3. De bedrijven tegen een achtergrond van enkele bedrijfseconomische kengetallen.

Om een indruk te verkrijgen van de inkomensmogelijkheden en continuiteitsmogelijkheden van de in het onderzoekgebied gelegen melkveebedrijven volgen hieronder een aantal gegevens van weidebedrijven in het landelijke LEI-boekhoudnet, zoals die zijn opgenomen in de publikatie "Bedrijfsuitkomsten in de landbouw (BUL), Boekhoudjaren 1983/84 t/m 1986/87".
Het gaat om bedrijven waarvan tenminste 80% van de totale produktieomvang tot de melkveehouderij (inclusief bijbehorend grasland en jongvee) kan worden gerekend. De bedrijven 1,4,5 en 6 in het onderzoekgebied zijn van het zelfde type.

Het aantal bedrijven in elke omvangklasse is ongeveer 40. Beneden 79 sbe komen in het LEI-boekhoudnet geen bedrijven voor. Dit is de helft van 158sbe: de omvang welke bij de gegeven stand van de technische ontwikkeling,bij benadering minimaal produktieve werkgelegenheid biedt aan een volwaardige arbeidskracht bij een normale dagtaak. In dit verband is het nuttig er op te wijzen dat de betreffende melkveebedrijven in het onderzoekgebied alle een omvang hebben van meer dan 158 sbe.

Gem. per bedrijf	Produktieomvangklasse in sbe											
	< 79	79-111	112-134	135-157	158-181	182-209	210-239	240-270	271-316	317-358	359-459	>= 460
Aantal VAK ')	nvt	1,3	1,4	1,3	1,3	1,5	1,7	1,6	1,8	1,9	2,2	2,8
Arbeidsopbrengst ondernemer x 1000	nvt	5,3	12,5	13,7	24,5	34,0	32,3	40,2	44,2	55,2	73,7	88,9
Arbeidsopbrengst per VAK x1000	nvt	15,7	22,2	28,7	35,7	41,3	42,5	47,1	52,0	55,5	66,4	75,0
Opbrengst per fl 100 kosten	nvt	64	71	78	82	88	88	90	93	95	99	103
Aantal melkvee-bedr. Enschede	17	7	11	6	14	14	9	10	10	2	1	2
Id. overige bedr.	59	23	9	6	12	15	8	8	2	5	5	3

') VAK = volwaardige arbeidskracht. nvt = niet van toepassing

Bij de beoordeling van de gegevens in de tabel kan het volgende worden opgemerkt. De arbeidsopbrengst van de ondernemer (in de tabel op pachtbasis berekend) is het bedrag dat er voor de ondernemer overblijft als alle kosten(met uitzondering van de kosten van de eigen arbeid) op de opbrengsten in mindering zijn gebracht. Dat zijn betaalde kosten als kosten voor veevoer en kunstmest of pacht en berekende kosten als rente van het eigen bedrijfsvermogen en de arbeid van gezinsleden.
Het arbeidsinkomen van het gezin ligt derhalve hoger dan de arbeidsopbrengst van de ondernemer.

Uit een artikel van de Veer in het LEI-jaarverslag 1977 blijkt dat op weidebedrijven bij een negatief netto-overschot van 20% - een opbrengst van fl 80.- per fl 100.- kosten - jaarlijks nog 1,5% van het bedrijfsvermogen kan worden gereserveerd, voldoende om de continuiteit van melkveebedrijven redelijk te verzekeren. Bovenstaande tabel laat zien dat van een dergelijke situatie sprake is bij een bedrijfsomvang die ligt in de buurt van 150 sbe. De vier melkveebedrijven in het onderzoekgebied hebben alle een produktieomvang die hoger ligt, zij het dat drie van de vier er met een omvang van ruim 160 sbe niet zo ver van

verwijderd zijn. Een verkleining van de produktieomvang of een vergroting van de exploitatiekosten zou voor deze bedrijven bedreigend kunnen zijn.

Ter vergelijking zijn de melkveebedrijven met tenminste 80% van de produktieomvang in de melkveehouderij en ook de overige bedrijven in deze gemeente in het onderste deel van de tabel over de verschillende produktieomvangklassen verdeeld. Van de 103 melkveebedrijven zijn er 41 kleiner dan 158 sbe, van de 155 hoofdberoepsbedrijven van de andere bedrijfstypen maar liefst 97.

In het LEI-boekhoudnet komt maar een beperkt aantal weidebedrijven in Twente voor, waarmee de bedrijven in het onderzoekgebied zouden kunnen worden vergeleken. Van een vijftal bedrijven met een oppervlakte tussen 19 en 26 ha, vergelijkbaar met drie van de vier melkveebedrijven in het onderzoekgebied, was gemiddeld de opbrengst per fl 100.- kosten in het boekjaar 1987/88 fl 77.-, van een drietal wat grotere bedrijven tussen 35 en 45 ha: fl 82.-.

Ook uit deze gegevens valt op te maken dat de melkveebedrijven in het gebied van onderzoek voor wat betreft hun oppervlakte en omvang wel toekomstmogelijkheden kunnen hebben, maar dat daarvoor wel de nodige ruimte aanwezig dient te zijn (zie 5. Slotbeschouwing). Voor de andere bedrijven geldt dat gezien het bijzondere karakter (combinatie met loonwerk, tweede bedrijf) continuatie voorlopig wel te verwachten is.

4. De mogelijke invloed van de wegtrace's op de betrokken bedrijven.

4.1 Algemeen.

De kaartjes 1 t/m 7 geven (gearceerd) de ligging van de cultuurgronden en - wat donkerder gearceerd - de ligging van de woning en de bedrijfsgebouwen aan. Het gaat om cultuurgrond in eigendom of in pacht; enkele in bruikleen zijnde stukjes grond zijn buiten beschouwing gelaten met het oog op het weinig permanente karakter van het gebruik.

Voor wat de melkveebedrijven waarop het melkvee ook in de weideperiode op stal wordt gemolken betreft, de bedrijven 1, 4 en 6, is het volgende van belang. Er moet voldoende weidegrond om de bedrijfsgebouwen liggen om in de voederbehoefte van het melkvee te kunnen voorzien. De landbouwvoorlichting hanteert daarbij een minimum-norm van 0,25 ha per melkkoe, als bovendien op stal nog bijvoedering met snijmais plaatsvindt. Het gaat hierbij dus om een minimum-norm; bovendien dient er rekening mee te worden gehouden dat de grasgroei van jaar tot jaar onder invloed van de weersomstandigheden sterk kan schommelen. Met het oog op een goed toezicht op het overige weidevee is een ligging van alle grasland bij de gebouwen natuurlijk het meest te verkiezen.
Wordt niet aan de minimum-norm voldaan, dan moet er melkvee op stal worden gevoerd, waarbij dagelijks gras moet worden gemaaid en naar het bedrijf worden vervoerd. Dat werkt niet alleen kostenverhogend, maar vraagt bovendien veel arbeidstijd. Uit de eerder aangehaalde LEI-publikatie "Bedrijfsuitkomsten in de landbouw" blijkt dat het aantal uren handenarbeid van de ondernemer op weidebedrijven van vergelijkbare grootte als in het onderzoekgebied voorkomen, rond 2600 per jaar ligt. Een verslechtering in de bereikbaarheid van de grond vraagt eveneens meer arbeidstijd en werkt ook kostenverhogend. Met het oog daarop is het van belang er op te wijzen dat verschillende van de bedrijven een zodanige omvang hebben dat continuering niet in gevaar behoeft te komen maar dat ze, gelet op de bedrijfsuitkomsten van bedrijven van vergelijkbare oppervlakte en omvang, in een kwetsbare situatie verkeren.

In een situatie zoals op dit moment aanwezig is, dus zonder Rijksweg, heeft elk van de betrokken bedrijven wel toekomstmogelijkheden. Geen van de bedrijfshoofden heeft te kennen gegeven dat er geen toekomst in zit. Uit recente grondaankopen, bijvoorbeeld om meer grond bij de bedrijfsgebouwen te krijgen, uit pogingen om het melkquotum te vergroten door aankoop van grond elders, uit investeringen in drainage, kavelwegen, gebouwen en mestopslag, blijkt ook dat men niet aan het "afbouwen" is.

4.2 Het vastgestelde trace en het variant-trace.

Per bedrijf wordt in het volgende ingegaan op de gevolgen.

Bedrijf 1 (kaart 1).

Het VASTGESTELDE trace geeft geen doorsnijdingen. Wel komt het te liggen op korte afstand (plm 150 m) van de gebouwen.

Het VARIANT-trace doorsnijdt zowel de huiskavel van plm 8,5 ha als de aan Tesinklandenweg/Baltinkweg/Rutbekerveldweg gelegen landerijen. Het gaat zo ongeveer over het erf van het bedrijf. Het totale grondverlies is plm 1,8 ha. Het complex bij de bedrijfsgebouwen gelegen lande-

rijen ten noorden van het trace wordt teruggebracht tot ongeveer 10 ha. Bij een melkveestapel van ongeveer 40 dieren is dit, bij een systeem van op stal melken gedurende de weideperiode, de reeds besproken minimumoppervlakte. Het bedrijf komt daardoor in een relatief nadelige positie te verkeren.

Het bedrijfshoofd zou het liefst, zowel bij het vastgestelde als bij het variant-trace, worden uitgekocht om elders, doch niet in de IJsselmeerpolders, opnieuw te kunnen beginnen.

Bedrijf 2 (kaart 2).

Het VASTGESTELDE trace snijdt een perceel aan de Oude Deldenerweg nagenoeg doormidden; bovendien komt het te liggen tussen de bedrijfsgebouwen en de kavel aan de Haaksbergerstraat. Die laatste kavel van plm. 3 ha wordt daardoor moeilijker bereikbaar. Het grondverlies aan het eerstgenoemde perceel bedraagt plm 0,5 ha. Er ontstaat daar een weinig aantrekkelijke situatie omdat aan weerszijden van de weg twee kleine gerende percelen overblijven.

Het VARIANT-trace doorsnijdt de vlak bij de bedrijfsgebouwen gelegen kavels ter weerszijden van de Badweg en kost plm 0,8 ha cultuurgrond. Omdat bij de Badweg geen kruising wordt aangelegd gaat de bereikbaarheid van het noordelijke deel van de doorsneden kavel sterk achteruit.

Het bedrijfshoofd ondervindt de minste schade - ook visueel - van het vastgestelde trace, maar is bereid aan het variant-trace mee te werken wanneer hij zijn grond bij huis krijgt. Op dit in hoofdzaak loonwerkbedrijf worden geen melkkoeien gehouden, maar mestrunderen en schapen.

Bedrijf 3 (kaart 3).

Het VASTGESTELDE trace doorsnijdt verschillende percelen van dit bedrijf en scheidt ze van de huiskavel. Het levert een verlies op van plm. 1,2 ha, mede door de ongelijkvloerse kruising met de Badweg. De bereikbaarheid van de afgesneden percelen wordt daardoor slechter; bovendien komt de weg op korte afstand (100-150 m) van de gebouwen te liggen.

Het VARIANT-trace doorsnijdt een perceel tussen de Badweg en de Rutbekerveldweg en kost plm 0,3 ha. Doordat er geen viaduct in de Badweg komt worden de gronden ten noorden van het trace veel moeilijker bereikbaar.

Het bedrijfshoofd wil de plm 3,6 ha ten noorden van de Rutbekerveldweg en ten zuiden van de Badweg wel ruilen tegen gronden dichter bij huis, bv. aansluitend aan zijn huiskavel en aan de overkant van de Haaksbergerstraat.

Het betreft hier een mestveebedrijf annex loonwerkbedrijf; er is derhalve geen melkvee aanwezig.

Bedrijf 4 (kaart 4).

Het VASTGESTELDE trace heeft voor dit goed verkavelde melkveebedrijf ernstige gevolgen. Het verdeelt de huiskavel van plm 21,7 ha in twee nagenoeg gelijke delen. Aan de zijde van de bedrijfsgebouwen blijft ongeveer 10 ha over; terwijl voor weiden in de zomer en melken op stal van 60 melkkoeien tenminste 15 ha grasland beschikbaar moet zijn. Voor dit bedrijf zou een aanpassingsverkaveling geen uitkomst bieden, aangezien het bij dit trace ligt ingeklemd tussen de Rijksweg en de Haaksbergerstraat. Het trace ligt bovendien op korte afstand van de gebouwen. Het grondverlies bedraagt plm 2,7 ha, mede door de verbreding van de Badweg.

Het VARIANT-trace betekent voor dit bedrijf nauwelijks enige schade; het grondverlies bedraagt plm 0,12 ha.

Bedrijf 5 (kaart 5).

Het VASTGESTELDE trace doorsnijdt een kavel op enige afstand van het bedrijf en kost daar plm 0,6 ha. De Rijksweg loopt bij dit trace tussen de huiskavel en deze kavel door. Ook wanneer het melkvee op de aldaar gelegen percelen ter weerszijden van de Tesinklandenweg wordt geweid, wordt het op stal gemolken. Bij een melkveestapel van 40 dieren betekent dit dat minimaal 10 ha bij de bedrijfsgebouwen moet liggen. De huiskavel tezamen met de kavel aan de overkant van de Tesinklandenweg, meten ruim 10 ha. Het is dus zeer gewenst dat de gronden aan de overkant van het trace ook voor het melkvee bereikbaar blijven. Of de voorziene tunnel in de Tesinklandenweg daarvoor soulaas kan bieden is op dit moment niet duidelijk.

Het VARIANT-trace kost ongeveer 0,6 ha van de verst van de gebouwen gelegen kavel en is verder voor dit bedrijf veel minder bezwaarlijk.

Het bedrijfshoofd zou de kavels op enige afstand, die bij uitvoering van het VASTGESTELDE trace aan de andere kant van de Rijksweg komen te liggen, wel willen ruilen tegen gronden dicht bij de bedrijfsgebouwen; ook in dit geval zijn de mogelijkheden zeer beperkt door de ligging tussen het trace en de Haaksbergerstraat.

Bedrijf 6 (kaart 6).

Het VASTGESTELDE trace heeft als enige bezwaar voor dit bedrijf, dat het op beperkte afstand van de bedrijfsgebouwen komt te liggen.

Het VARIANT-trace ligt op groter afstand en veroorzaakt uit dien hoofde minder overlast. Bij geen van beide trace's behoeft het bedrijf grond af te staan.

Bedrijf 7 (kaart 7).

Het VASTGESTELDE trace laat dit bedrijf ongemoeid.

Het VARIANT-trace doorsnijdt de op enige afstand van de gebouwen liggende kavels aan de Rutbekerveldweg. Het kost plm 2,5 ha cultuurgrond en heeft negatieve gevolgen voor bereikbaarheid en vorm van de betreffende gronden.

Het bedrijfshoofd zou deze kavels aan de Rutbekerveldweg wel willen ruilen tegen dichter bij de bedrijfsgebouwen gelegen gronden. Het melkvee van dit bedrijf wordt op het aan de andere kant van Enschede gelegen bedrijf gehouden; het gedeelte dat in het gebied van onderzoek ligt, wordt gebruikt voor het weiden van het jongvee. Het bedrijfshoofd verwacht dat te zijner tijd de bij het andere bedrijf gelegen cultuurgrond zal moeten worden afgestaan ten behoeve van stadsuitbreiding.

5. Slotbeschouwing.

Overeenkomstig de opdracht beperkt dit onderzoek zich tot de gevolgen van de eventuele aanleg van RW15 (A18) voor de agrarische bedrijven in het gebied van onderzoek. Met name uit een bedrijfseconomische en bedrijfsstructurele invalshoek. Daarbij is uitgegaan van een situatie zonder de aanleg van deze weg, van de aanleg volgens een door de Minister van Verkeer en Waterstaat vastgesteld trace en van de aanleg volgens een variant-trace, dat door de gemeente Enschede is ontworpen in overleg met de Stichting Agrarisch Welzijn.

Er vindt een voortdurende vermindering van het aantal agrarische bedrijven plaats. Blijkens de in 1987 verschenen Provinciale Agrarische Structuurnota "Pas naar 1990" is in Twente het aantal agrarische hoofdberoepsbedrijven van 6.290 in 1975 afgenomen naar 5.574 in 1980 en naar 5.071 in 1985. Naar verwachting zal een verdere afname plaatsvinden naar 4.360 in 1990. Ook na 1990 zal de vermindering van het aantal agrarische bedrijven wel verder doorgaan. In het algemeen worden vooral de kleinere bedrijven beëindigd. Uit het voorgaande is wel duidelijk geworden dat er nog veel bedrijven kleiner van omvang zijn dan de hoofdberoepsbedrijven in het gebied van onderzoek. Of de laatste tot in lengte van jaren zullen blijven voortbestaan, is echter van vele factoren afhankelijk.

Dat kunnen factoren zijn van persoonlijke aard, maar ook samenhangend met ontwikkelingen op het gebied van produktie- en afzetmogelijkheden, van kosten en opbrengsten. Voor wat de produktiemogelijkheden betreft kan er op worden gewezen dat uitbreidingsmogelijkheden op de individuele bedrijven op dit moment niet alleen afhankelijk zijn van de toegewezen leveringsrechten in de melkveehouderij, maar ook van de eventuele milieu-effecten.

Blijkens kaart 8, afkomstig van de Milieudienst van de gemeente Enschede, liggen alle agrarische bedrijven in het gebied van onderzoek binnen een afstand van 500 m van voor verzuring gevoelige gebieden, de meeste binnen 300 m. Of de bedrijven daardoor in hun ontwikkelingsmogelijkheden worden beperkt hangt van een aantal faktoren af, waaronder:
- de aantallen van verschillende soorten dieren, die blijkens de hinderwetvergunning mogen worden gehouden;
- de afstand tot voor verzuring gevoelige gebieden;
- de achtergronddepositie (in de gemeente Enschede voor bos 1953 mol potentieel zuur per ha, voor overige vegetaties 1519).

Na de invoering van de superheffing is op melkvbeebedrijven het aantal melkkoeien aanmerkelijk verminderd. Dat betekent veelal dat er stalplaatsen niet worden benut. Omdat in het algemeen de hinderwetvergunning is gebaseerd op het aantal stalplaatsen, is er ruimte voor vergroting van de veestapel. Uit een vergelijking van de gegevens van de betrokken bedrijven,afkomstig van de meitelling 1988, met door de Milieudienst van de gemeente Enschede ter beschikking gestelde gegevens over de hinderwetvergunningen, komt dit ook naar voren.

Landelijk blijkt de rundveehouderij verantwoordelijk te worden gehouden voor 58% van de totale ammoniakuitstoot. Daarvan is (afgerond) 17% toe te schrijven aan stalling en mestopslag, 10% aan de weideperiode en 31% aan het uitrijden van mest. Door allerlei ontwikkelingen kan deze ammoniakemissie worden teruggebracht; zo is de uitstoot tijdens het uitrijden door mestinjectie met 90% terug te dringen ten opzichte van normaal uitrijden. Gelet op een te verwachten verdere verhoging van de melkgift per koe en de technische mogelijkheden om de

ammoniakuitstoot in de rundveehouderij nog sterk te beperken, kan in zijn algemeenheid niet worden gesteld dat als gevolg van het milieubeleid voor de bedrijven in het gebied van onderzoek de toekomstmogelijkheden ontbreken.

Van de zeven in het onderzoekgebied gelegen agrarische bedrijven zijn geen bedrijfseconomische gegevens bekend. Dat behoeft geen bezwaar te zijn omdat wel gegevens bekend zijn van agrarische bedrijven van vergelijkbare omvang en oppervlakte. Door daar gebruik van te maken wordt de faktor ondernemer uitgeschakeld. Het zal duidelijk zijn dat er enorme verschillenkunnen bestaan tussen de resultaten van bedrijven van de zelfde omvang en oppervlakte, afhankelijk van de kwaliteiten van de ondernemers. Voor een antwoord op de vraag of een agrarisch bedrijf toekomstperspectieven heeft kan het daarom gewenst zijn de faktor ondernemer te isoleren.

Rekening houdend met het voorgaande is de konklusie dat voor geen van de betrokken bedrijven toekomstperspectieven ontbreken. Daarbij dient echter wel rekening te worden gehouden met het feit dat op twee bedrijven het agrarische bedrijf wordt gekombineerd met andere aktiviteiten en dat een van de bedrijven een deel vormt van een kombinatie van twee bedrijven.

Van de vier melkveebedrijven in het gebied van onderzoek hebben er drie een omvang waarbij de continuïteit niet in gevaar behoeft te komen maar die toch de nodige aandacht vraagt. Op het ogenblik zijn de bedrijfsresultaten in de melkveehouderij in het algemeen bevredigend te noemen, met name door sterk gedaalde kosten (veevoer, kunstmest, rente) en een verhoudingsgewijs hoge melkprijs. Het is echter de vraag of dat zo blijft. De bijzondere aandacht die aan het milieu wordt besteed zal er toe kunnen leiden dat op de agrarische bedrijven allerlei voorzieningen moeten worden getroffen die het kostenniveau verhogen. Met het oog daarop is het gewenst dat de betrokken bedrijven de nodige ontplooiingsmogelijkheden hebben.

In agrarisch-structureel opzicht biedt het variant-trace daartoe de beste kansen. Immers, van de zeven bedrijfsgebouwen liggen er vijf aan dezelfde kant ten opzichte van de beide trace's. Aan de overkant van de Haaks-bergerstraat liggen er voor de betrokken bedrijven geen reele uitbreidingskansen. Eventuele structurele ontwikkelingen zonder dat daarbij bedrijven worden opgeheven, moeten zich in hoofdzaak afspelen in het gebied tussen de Haaksbergerstraat en de aan te leggen Rijksweg. Bij het vastgestelde traceontbreekt daartoe ten enen male de ruimte. Verplaatsing van een bedrijf naar het gebied aan de noordwestkant van dit trace is met het oog op de ecologische richtlijn niet mogelijk.

Bij de betrokken agrariers bestaat de bereidheid om aan de realisering van het variant-trace mee te werken. In het algemeen zijn ze bereid door de aanleg van een Rijksweg van hun bedrijf afgesneden of doorsneden gronden af te staan in ruil voor dichter bij de bedrijfsgebouwen gelegen gronden. Het verdient zeker aanbeveling de mogelijkheden tot een in agrarisch-structureel opzicht aanvaardbare oplossing (bv. een aanpassingsverkaveling) te onderzoeken. Daarin zouden ook de her en der verspreide kavels en percelen van andere grondeigenaren en -gebruikers moeten worden betrokken.

Geen van beide trace's laat alle agrarische bedrijven onverlet; bij de realisering van het vastgestelde trace komt het grootste melkveebedrijf (bedrijf 4) in een zodanige positie dat een reele bedrijfsvoering niet meer mogelijk is, bovendien worden de mogelijkheden van een ander melkveebedrijf (bedrijf 5) daardoor sterk beperkt. Bij de realisering van het variant-trace komt bedrijf 1 in ernstige problemen, voor de bedrijven 2,3,4,5 en (met het oog op de nodige ontwikkelingsruimte) 6 is het de beste keuze. Het bedrijfshoofd op bedrijf 1 zou wel uit het gebied willen vertrekken om elders in hetland een melkveebedrijf over te nemen.

LITERATUUR

Dijk, J.P.M van en Vliet, A.L.J. van
"Bedrijfsuitkomsten in de Landbouw(BUL). Boekjaren 1983/84 t/m 1986/87"
Periodieke Rapportage 11-86/87,
Den Haag, LEI, 1988

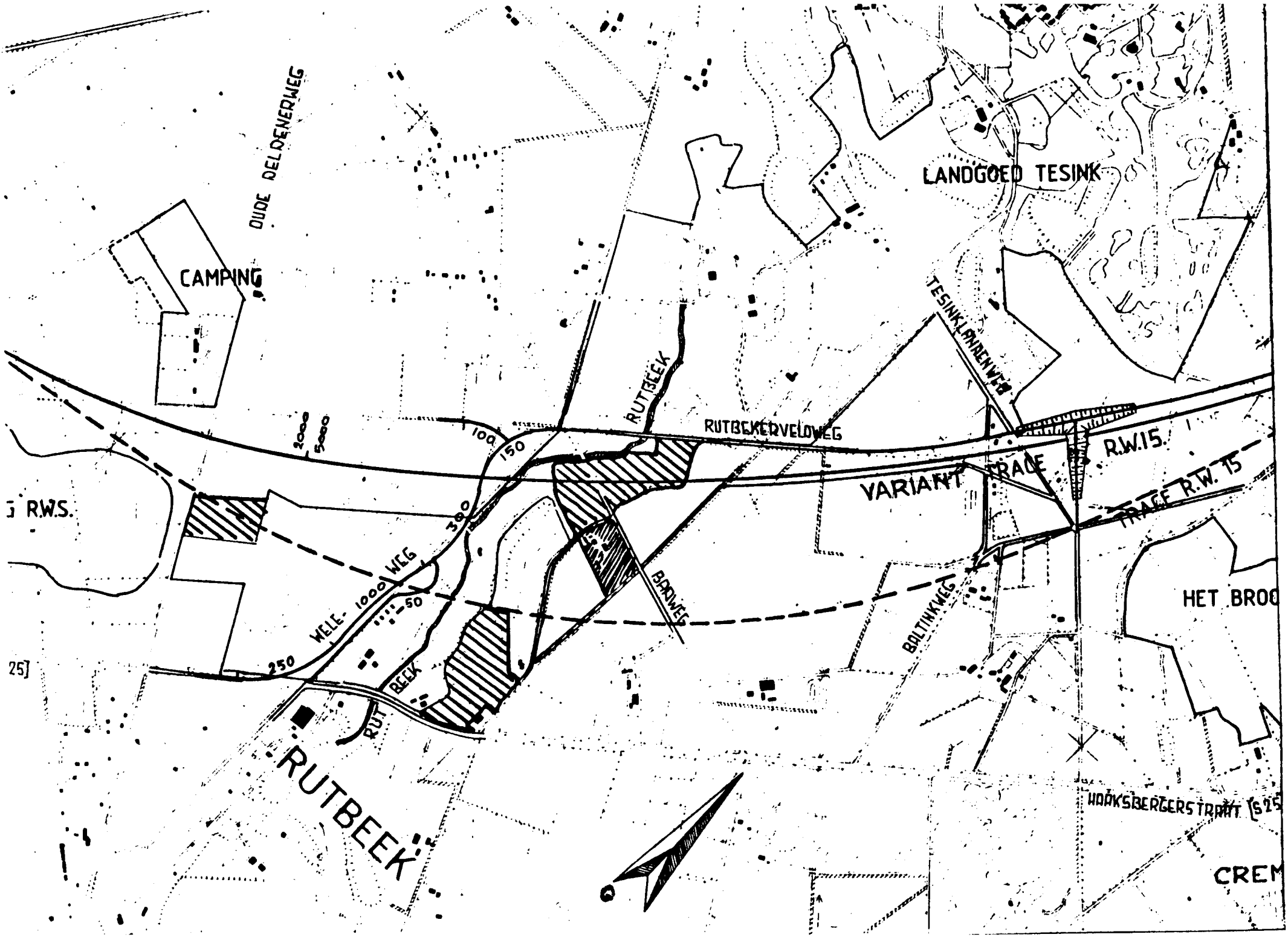
Veer, J. de
"Bedrijfsuitkomsten, inkomen en continuiteit in de landbouw"
In: Jaarverslag 1977 Landbouw-Economisch Instituut
Den Haag, LEI, 1978, pp 9-42

Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Overijssel
"De Landbouw in Overijssel. Provinciale Agrarische Structuurnota 'Pas naar 1990' "
Zwolle, 1987

Ministerie van Landbouw en Visserij,
Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
"Richtlijn in het kader van de Hinderwet. Ammoniak en Veehouderij", 1987

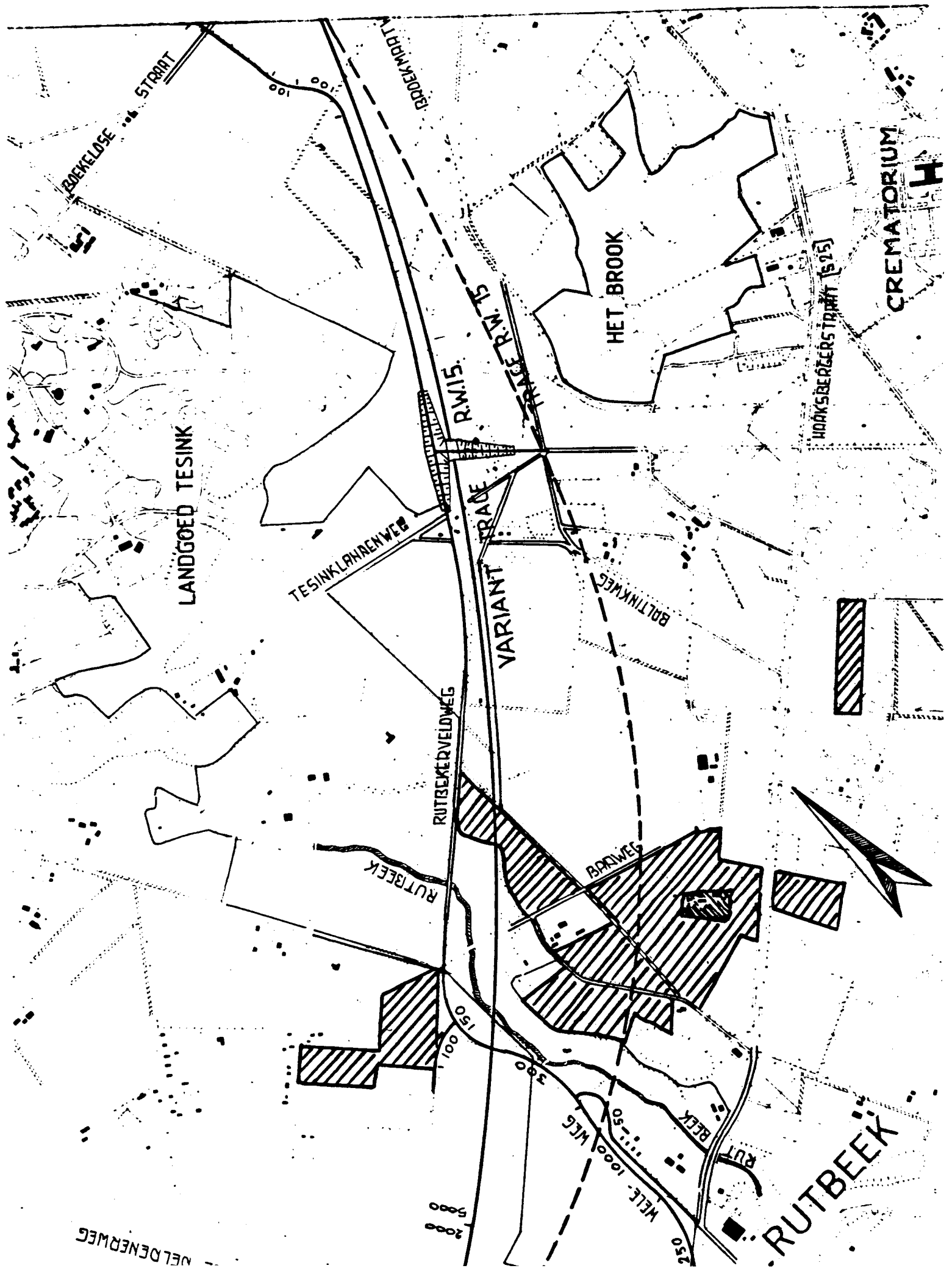
KAART 1

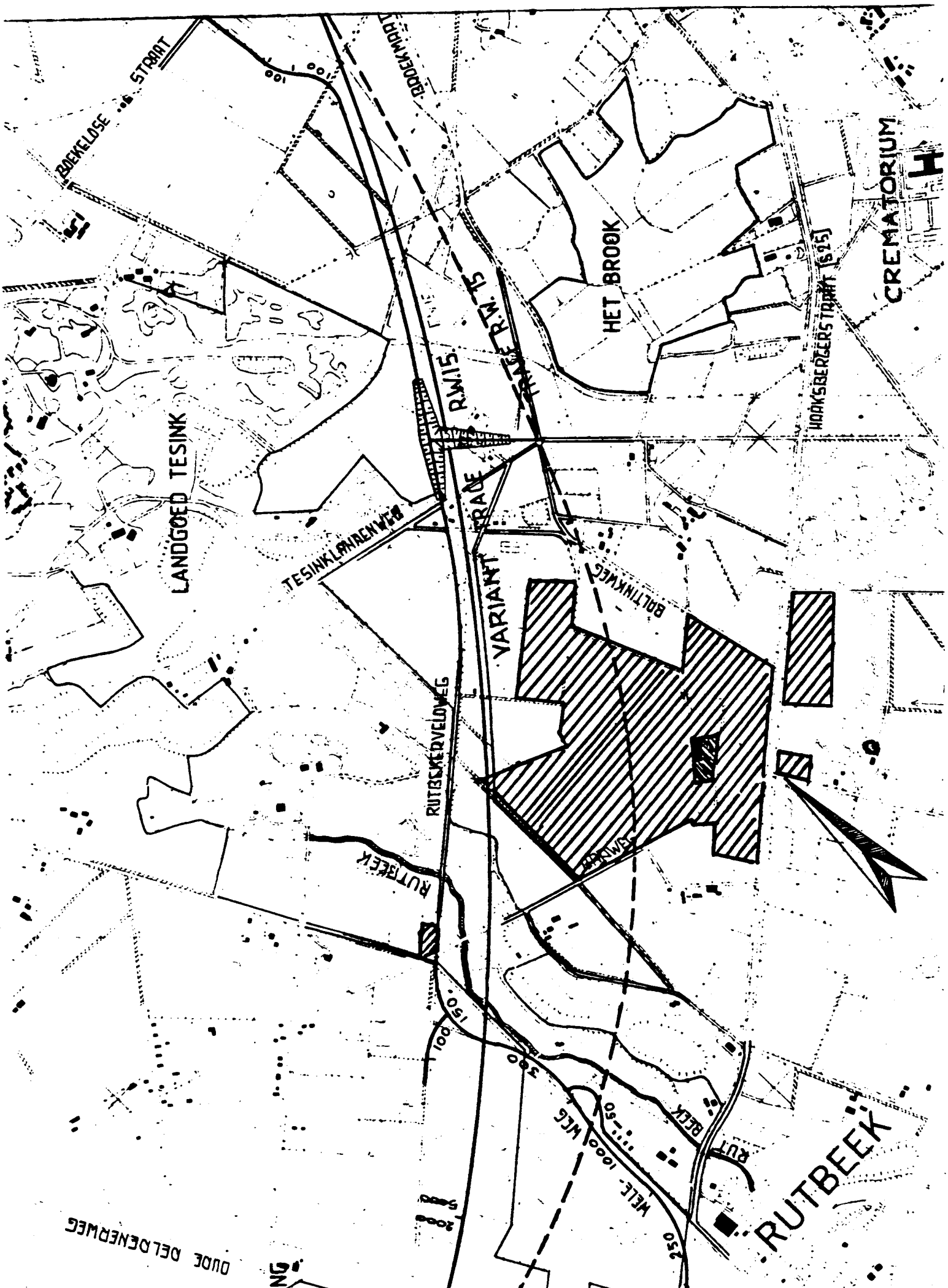
BOEKELOSE
CREMATORIUM
HET BROOK
WOUWSBERGERSTRAAT (S25)
R.W.15
TRACE
VARIANT
LANDGOED TESINK
TESINKLAAN
BOLTINKWEG
RUTBEEKVELDWEG
RUTBEEK
BAANWEG
150
RUTBEEK
DUDE DELDENERWEG
MPING

OUDE DELDENERWEG
CAMPING
LANDGOED TESINK
TESINKLAANENWEG
RUTBEEK
RUTBEKERVELDWEG
R.W.15.
VARIANT TRACE
TRACE R.W. 15
R.W.S.
2000
5000
100
150
300
WELE. 1000 WEG
50
250
BARWEG
BOLTINKWEG
HET BROC
RUT BEEK
RUTBEEK
HOOKSBERGERSTRAAT
CREM

KAART 2

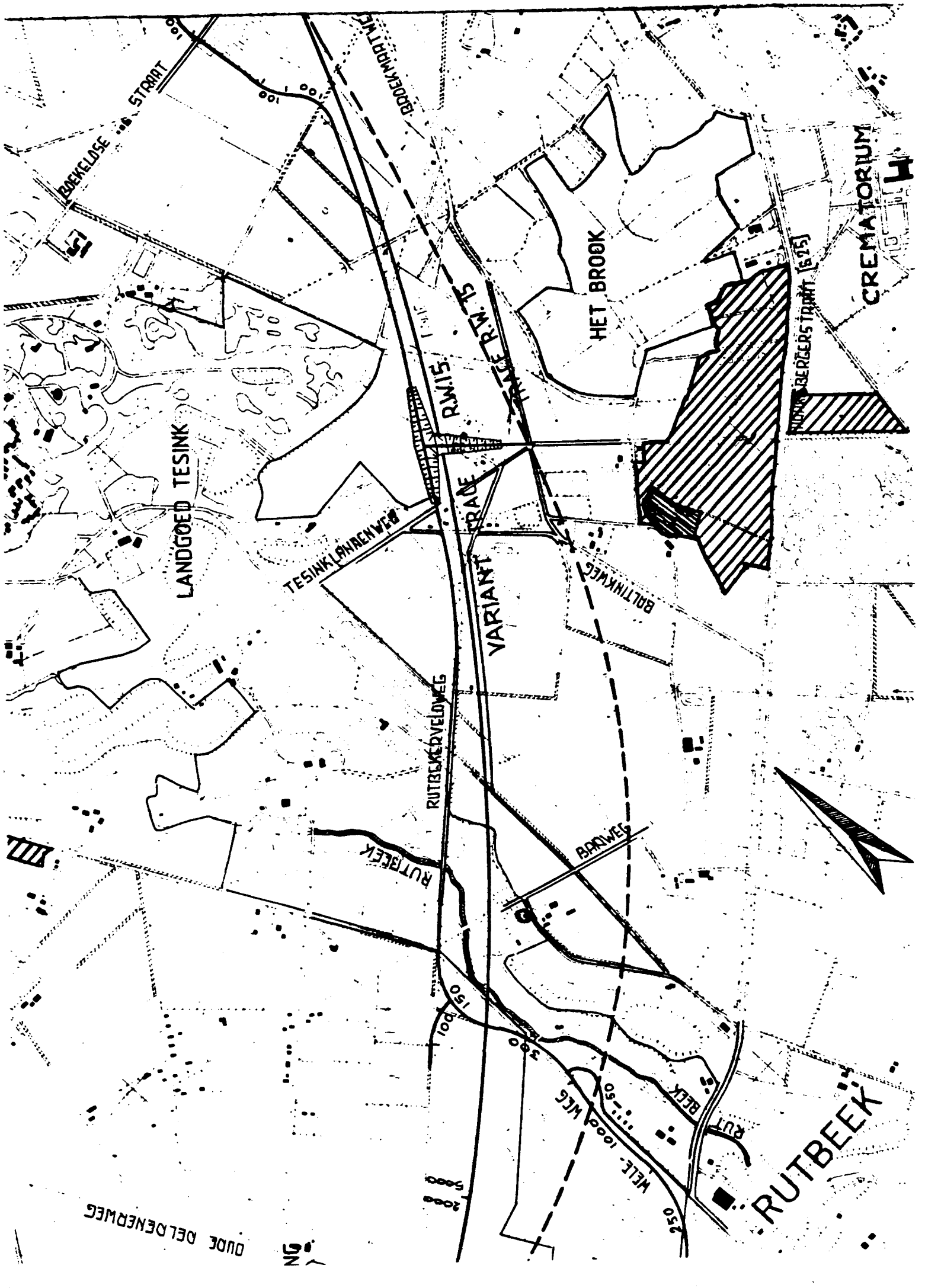
KAART 3

BOEKELOSE STRAAT
BOEKMADT
R.W.15
TRACE R.W.15
HET BROOK
CREMATORIUM
HOOKSBERGERSTRAAT
LANDGOED TESINK
TESINKLAANWEG
VARIANT TRACE
BOLTINKWEG
RUTBEKERVELDWEG
RUTBEEK
BRAAKWEG
100
150
250
500
1000
RUTBEEK

BOEKELOSE STRAAT
BOEKELOSEWEG
R.W.15
HET BROOK
CREMATORIUM
HOOKSBERGERSTRAAT
LANDGOED TESINK
TESINKLAANWEG
VARIANT
BOLTINKWEG
RUTBEEKVELDWEG
RUTBEEK
RUTBEEK
DUDE DELDENERWEG

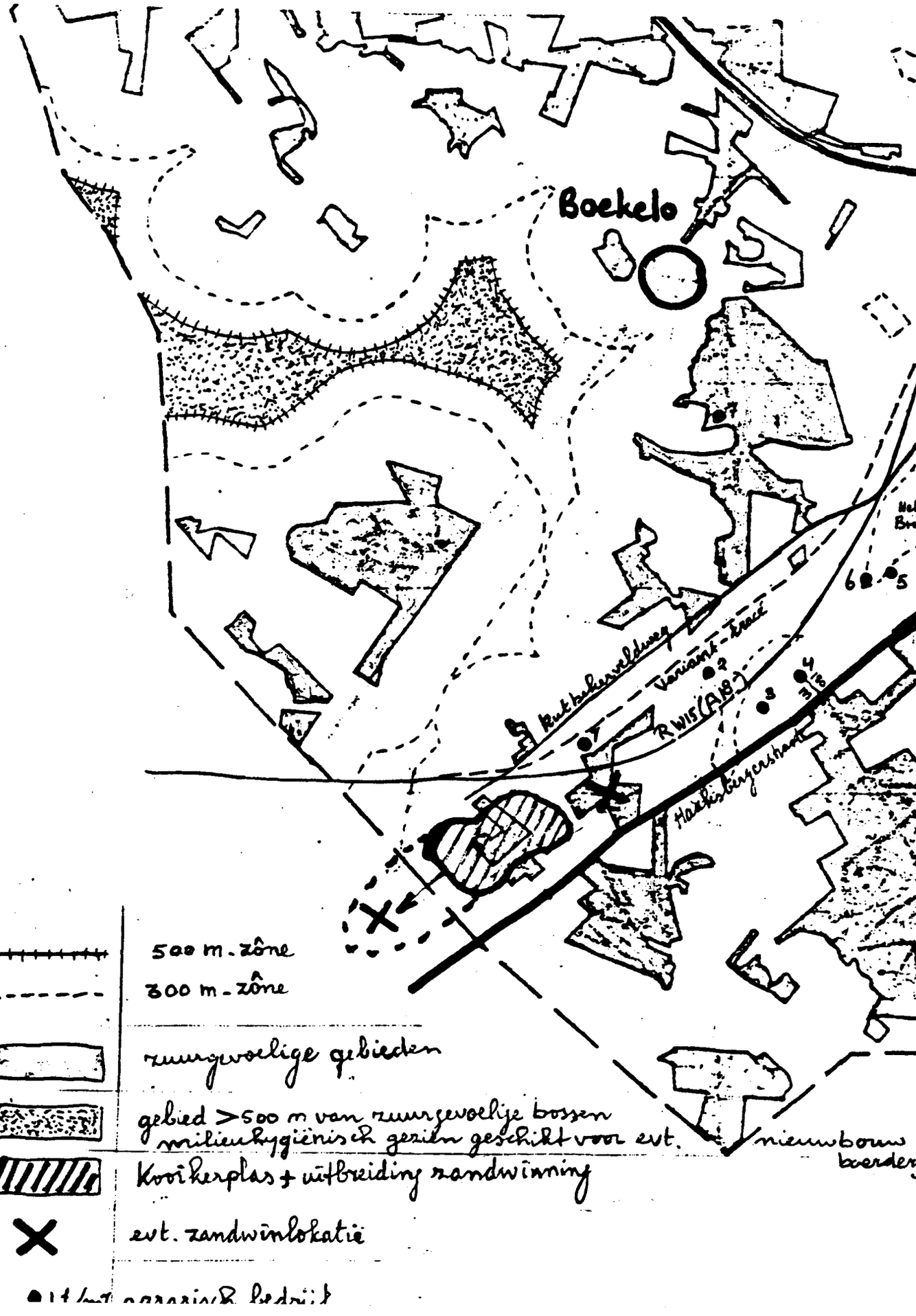
KAART 5

BOEKELOSE STRAAT
BOEKMORTWEG
HET BROOK
CREMATORIUM
HOOKSBERGERSTRAAT
LANDGOED TESINK
TESINKLAANBRUGWEG
VARIANT
RUTBEEKERVELDWEG
RUTBEEK
BARWEG
RUTBEEK

BOEKWEG
BOEKELOSE STRAAT
HET BROOK
CREMATORIUM
BERGERSTRAAT
R.W.15
TRACE R.W.15
LANDGOED TESINK
TESINKLAANWEG
VARIANT
BOLTINKWEG
RUTBEEKFIETSWEG
RUTBEEK
BAANWEG
WEL- 1000 WEG
RUTBEEK
OUDE DELDENERWEG

KAART 7

BOEKELOSE STRAAT
BOEKMARTWEG
R.W.I.S.
HET BROOK
CREMATORIUM
HOOKSBERGERSTRAAT (S25)
TESINKLAARWEG
BOLTINKWEG
RUTBEEKVELDWEG
RUTBEEK
BARWEG
RUTBEEK
RUTBEEK

Boekelo
Buitenveldweg
Variant-Tracé
RWS (A18)
Hartelbergerstraat
500 m-zône
300 m-zône
geluidgevoelige gebieden
gebied >500 m van geluidgevoelige bossen milieuhygiënisch gezien geschikt voor evt. nieuwbouw boerder
Kooikerplas + uitbreiding zandwinning
evt. zandwinlokatie
agrarisch bedrijf